

VERONIKA STŘEDOVÁ, *Strukturalismus v českém historickém myšlení*, Hradec Králové-České Budějovice 2014, Univerzita Hradec Králové – Bohumír Němec – Veduta, 176 s., ISBN 978-80-88030-10-2

VERONIKA STŘEDOVÁ, *Cesty českého historického myšlení ke strukturalismu*, Hradec Králové-České Budějovice 2014, Univerzita Hradec Králové – Bohumír Němec – Veduta, 194 s., ISBN 978-80-88030-08-9

Na rozdíl od příbuzných vědeckých disciplín, například zejména lingvistiky a literární vědy, v nichž se strukturalismus těší přízni badatelů, nebyl jeho vliv na historickou vědu v našem prostředí doposud příliš traktován. Z autorčina poněkud rozporuplného tvrzení, že literatury o strukturalismu v dějepiscetví je „hodně i málo zároveň“ (*Strukturalismus v českém historickém myšlení*, s. 11), platí spíše ta druhá možnost, tedy že je jí málo. Už jen tedy z tohoto důvodu, že revitalizuje problematiku strukturalismu v českém historickém myšlení, si Veronika Středová zaslouží uznání. Věnuje se jí hned ve dvou publikacích z roku 2014, pojmenovaných *Strukturalismus v českém historickém myšlení* a *Cesty českého historického myšlení ke strukturalismu*. Zatímco prvně jmenovaná kniha má podobu monografie, do druhé vybrala autorka studie nebo výňatky z prací, jež podle ní ilustrují využití strukturalistických přístupů při poznávání minulosti – jde tedy v podstatě o edici obsahující texty J. Slavíka, F. Kutnara (ty jsou zde zastoupeny nejpočetněji), J. L. Fischera, I. A. Bláhy, J. Mukařovského a Z. Kalisty. Je přitom zvláštní, že oba svazky se sice podobají svými názvy i typografií, vztahují se k témuž grantu a v podstatě souzní i jejich obsahy, ale autorka jejich sounáležitost nijak nezdůrazňuje. Dokonce na ni neupozorňuje – s *výjimkou* nenápadného konstatování v druhé z předkládaných publikací (s. 10). Není to ale jediná formální skutečnost, z níž může být případný nezasvěcený čtenář na rozpacích. Zmate ho i titulní strana knihy *Cesty českého historického myšlení ke strukturalismu* – nenapovídá totiž, že se nejedná o monografii, nýbrž o výbor textů, a že tedy role Veroniky Středové

v tomto svazku je editorská, a nikoli autorská; slušelo by se proto v tomto případě připojit ke jménu autorky konvenční dodatek typu „ed.“ nebo „k vydání připravila“. Kromě toho úvod k edici textů v publikaci *Cesty českého historického myšlení ke strukturalismu* pouze sumarizuje a do značné míry opakuje stěžejní poznatky obsažené ve svazku *Strukturalismus v českém historickém myšlení*.

Je to právě monografie *Strukturalismus v českém historickém myšlení*, která si z obou svazků zaslouží více recenzentovy pozornosti. Její úvodní část „Strukturalismus a historická věda: východiska a možnosti inspirace“ přináší nezbytnou bilanci možných přístupů. Vedle českých autorů věnuje autorka nejvíce prostoru francouzské produkci. Je to oprávněné. Pokud se někde strukturalismus výrazně uplatnil v dějepisectví, bylo to právě ve Francii. Francouzskou cestu ke strukturalismu vyznačují vedle švýcarského jazykovědce Ferdinanda de Saussure v této knize *především jména* Claude Lévi-Strauss a Michel Foucault, z *historiků* pak Marc Bloch a Fernand Braudel. Autorka přitom vyzdvihuje dva „kultovní tituly teorie historické vědy“, Blochovu *Obranu historie* a Braudelovo *Dlouhé trvání (Strukturalismus, s. 10)*. V Braudelovi nadto spatřuje toho, kým „byl strukturalismus uveden do historické vědy“ (*Strukturalismus, s. 9*). Byl to však spíše už Marc Bloch, kdo ve svém díle jako jeden z prvních důsledně aplikoval principy strukturálního přístupu. Neplatí to ani tak o zmiňované *Obraně historie*. Ta je sice nepochybně kultovním dílem, ale vzhledem k podmínkám, v nichž vznikala, a době, kdy ji Bloch psal, má spíše ráz osobní konfese než zásadního, ryze teoretického díla. Mnohem více „strukturalismu“ bychom našli v jiných Blochových textech, najmě ve stěžejních pracích z 20. a 30. let: vedle *Králů divotvůrců*, k nimž Veronika Středová občas odkazuje, jsou to *Les caractères originaux de l'histoire rurale française* a *Feudální společnost*. Za pozornost v této souvislosti stojí zejména *Les caractères originaux de l'histoire rurale française*, které jsou v českém prostředí méně známé. Bloch v nich pojal vývoj zemědělského venkova od středověku až po 18. století komplexně jako strukturu vztahů mezi způsoby obdělávání půdy, technikami zemědělské práce, ekonomickou situací a sociálními vztahy. Modelovou prací strukturálně pojaté historie se pro řadu historiků stala *Feudální společnost*, v níž autor dokázal zdařile kombinovat synchronní a diachronní přístup při analýze geneze a ustálení feudálních vztahů. Co je společné třem uvedeným Blochovým knihám a čím se vyznačuje jeho celé výjimečné dílo, je komparativní zřetel. Srovnávací perspektiva, kdy Bloch při svých výzkumech nezůstával omezen na francouzské prostředí, umožnila postihovat obecně platné a dlouhotrvající struktury – ekonomické a sociální ve *Feudální společnosti* i *Les caractères originaux de l'histoire rurale française* a kulturněantropologické v *Králiích divotvůrcích*. A je to právě komparace, která u Veroniky Středové citelně schází při zdůraznění prvků pří-

značných pro strukturalistické dějepiscectví – zmiňuje se o ní pouze v souvislosti s dílem Bedřicha Mendla (*Strukturalismus*, s. 141).

Primární je ale otázka, co vůbec znamená strukturalismus ve vztahu k historické vědě. Je to dobově podmíněný paradigmatický směr v humanitních vědách, zasahující i historiografii, nebo jde o určitý, a tedy nadčasový princip myšlení, způsob organizace vědění, jeden z možných z přístupů k promyšlené a analyzované skutečnosti? Kniha Veroniky Středové na ni neodpovídá jednoznačně. Na jedné straně hodnotí formulace typu „jediný historik, který strukturalismus uplatňoval důsledně“, „u některých autorů sice ještě nejde o aplikaci strukturalistického přístupu“ nebo „strukturalismus se nikdy nestal určující tendencí českého historického myšlení“ (*Cesty*, s. 9n.) vypovídají spíše o tom, že strukturalismus se zde pojímá jako dobové paradigma. Na straně druhé považuje autorka strukturalismus za „jednu z cest k plnějšímu, celistvějšímu a hlubšímu poznání dějin“ (*Strukturalismus*, s. 8), a tedy především za problém metodologický (*Strukturalismus*, s. 16).

Poměrně snadno se rozpoznává v dějepisných dílech marxismus, ať už se jedná o autentický marxismus nebo jeho deriváty. Strukturalismus však není ideologie, a proto se identifikuje obtížněji. Dvě východiska, která autorka zdůrazňuje, jsou nezpochybnitelná. První se váže k poznání, že strukturalismus má své místo v dějepiscectví tam, kde synchronní zřetele doplňují nebo nahrazují zřetele diachronní, kde se historie zabývá více kolektivními než individuálními jevy a kde syntetický pohled převažuje nad kauzálně-genetickým výkladem (*Strukturalismus*, s. 9). Druhé spočívá v poučce, že „strukturalismus nahlíží na skutečnost jako na systém (strukturu), v němž je rozhodující uspořádání jednotlivých složek, jejich významů a funkcí propojených vzájemnými vztahy“ (*Strukturalismus*, s. 16). Autorka si uvědomuje, že s těmito povšechnými charakteristikami nevystačíme. Volí proto tři prvky nebo fenomény (pojem, fakt a metodu), jejichž prostřednictvím kategorizuje charakteristické rysy strukturálního přístupu v historické vědě. Každému z těchto prvků je věnován v knize *Strukturalismus v českém historickém myšlení* samostatný oddíl.

Pokud se týká pojmu, ukazuje autorka na příkladu Františka Kutnara a Jana Slavíka snahu o zavedení přesných a funkčních kategorií i to, jak přispívaly k jejich strukturálnímu přístupu k historickému materiálu (*Strukturalismus*, s. 64). Nabízí se však otázka, nakolik přesná práce s pojmy je příznakem strukturalismu, nebo zda by neměla být samozřejmým předpokladem historických prací, tedy alespoň těch, které zcela nerezignují na teoretickou reflexi svých východisek. Dalším fenoménem, jemuž se Veronika Středová věnuje, je fakt. I v tomto případě však zůstává nejasné, v čem spočívá specifčnost strukturalistické práce s fakty. Klíč k problému se možná nabízí v Kutnarově přednášce o pojmu struk-

tury v historické vědě z roku 1957 (*Strukturalismus*, s 90n.), v níž Kutnar vyslovil své přesvědčení o tom, že svět je uspořádán strukturálně, a že tedy struktury v přírodě i společnosti objektivně existují. Z toho zákonitě vyplývá, že pro Kutnara se struktura sama stává historickým faktem. Převážně na analýze Kutnarových prací se zakládá také část zasvěcená strukturalistické metodě. Právě práce s Kutnarovými texty a teoretickými východisky jeho práce tvoří nejhodnotnější část z obou publikací. Kutnarovo dílo zde vyvstává jako nejdůslednější aplikace strukturalismu v české historické vědě. Cenné jsou zvláště poznatky o Kutnarových vazbách na lingvistický a literárněvědný strukturalismus i inspirace dílem I. A. Bláhy a v neposlední řadě i to, jak promýšlel pojmy a kategorie, s nimiž pracoval.

Autorka prokazuje, že je zasvěcenou znalkyní Kutnarova díla, vydává-li se ale do jiných oblastí, je méně jistá, například při svých exkurzech stran zahraniční sekundární literatury. Schází soustavnější reflexe zahraniční produkce o fenoménu strukturalismu. Výběr zahraničních autorů, kteří zde dokládají uplatňování strukturalismu v historické vědě, je spíše jen namátkový a ne vždy přesvědčivý, což poznamenává i celkový dojem z knihy *Strukturalismus v českém historickém myšlení*. Ta je nadto přeplněna rozsáhlými citacemi, které zbytečně zatěžují i poznámkový aparát; autorka přitom cituje texty v originále, což zde znevýhodňuje zvláště čtenáře neovládající francouzštinu. Četnost a rozsah citací pak nutí k zamyšlení, zda svazek *Cesty českého historického myšlení ke strukturalismu* není redundantní.

Tituly obou knih slibují více, než nabízejí. Název typu „Strukturalismus v díle Františka Kutnara“ by byl přiléhavější. Snad by knize prospěla ještě větší koncentrace na Kutnarovy, popřípadě Slavíkovy texty a na další příklady toho, jak ve svých pracích realizovali teoretická, konkrétně tedy strukturalistická východiska. O tom, kteří další čeští historikové by měli nebo naopak neměli být zahrnuti do úvah o spojitosti mezi strukturalismem a dějepisectvím, bychom mohli vést zřejmě nekonečnou debatu. Berme předkládané svazky jako impulz k takové rozpravě. Přivede nás snad i k důkladnějšímu zamyšlení nad tím, jakou roli hrají v práci historiků a historiček strukturální přístupy a do jaké míry jsme nebo musíme být „strukturalisty“.

Milan Řepa